

Економічні науки

УДК 339.9.012

Нікітін Сергій Олександрович

студент

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

Науковий керівник:

Чан-хі Оксана Сергіївна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглядаються проблеми невизначеності та ризику у діяльності підприємств. Узагальнені теоретичні підходи до ідентифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Виділено основні елементи управління ризиком. Розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення системи управління ризиками ЗЕД підприємства.*

***Ключові слова:** ризик, управління ризиками, система управління ризиками, зовнішньоекономічна діяльність, аналіз ризику, оцінка ризику.*

Постановка проблеми. Вітчизняні підприємства у своєму прагненні освоювати нові закордонні ринки та розширювати свою присутність на вже відомих ринках інших країн зазнають впливу численного переліку ризиків, ступінь та кількість яких перевищують ризики діяльності на внутрішньому ринку України. Це пояснюється впливом таких факторів, як час, відстань, відмінності у правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності країн, міждержавних об'єднань та економічних зон,

необхідність перетину митного кордону, культурні особливості та інше.

Врахування фактора зовнішньоекономічного ризику в процесі прийняття господарських рішень, а також потреба організації та вдосконалення наявних систем управління ризиками цієї діяльності на вітчизняних підприємствах стає об'єктивною необхідністю. Важливо навчитись управляти ризиками ЗЕД, оскільки майже 40% комерційних операцій завершуються невдачею через недостатнє врахування та управління цими ризиками [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних наукових розробок теоретичних та практичних аспектів управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств в умовах невизначеності варто виокремити праці вітчизняних вчених-економістів, таких як: А. Босак, В. Гранатурова, О. Григор'єва, Л. Донець, Я. Карп'як, В. Козика, В. Кравченка, В. Леонова, Н. Машини, Л. Панкова, Н. Подольчака, А. Рум'янцева, Н. Рум'янцевої, А. Старостіна, О. Шевчука та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, пов'язаних з управлінням ризиками на сучасному підприємстві, суттєвий перелік теоретичних та прикладних аспектів цієї теми потребує подальшого ґрунтовного розгляду.

Метою статті є узагальненні теоретичних підходів до ідентифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємства та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління ризиками ЗЕД підприємства.

Виклад основного матеріалу. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" (від 16.04.1991р.) статтею 3 визначає, що суб'єктами ЗЕД можуть бути фізичні та юридичні особи, їх об'єднання, спільні підприємства та інші суб'єкти господарської діяльності. Тобто, окремі підприємства та установи, отримавши право на самостійне здійснення ЗЕД, постали перед необхідністю приймати на себе зовнішні ризики [1].

Управління і ризик – взаємозалежні компоненти економічної системи. Перше само може виступати джерелом другого. Ризик – потенційна загроза втрати частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат або можливість здобуття значної вигоди (доходу) в результаті здійснення підприємницької діяльності в умовах невизначеності [3].

Управління ризиками являє собою специфічну сферу економічної діяльності, що вимагає глибоких знань у галузі аналізу господарської діяльності, методів оптимізації господарських рішень, страхової справи, психології тощо. Основне завдання підприємця в цій сфері – знайти варіант дій, що забезпечує оптимальне для даного проекту поєднання ризику та прибутку з огляду на те, що чим прибутковіший проект, тим вищий ступінь ризику під час його реалізації [9]. Тобто узагальнено можна сказати, що управління ризиками – це особливий вид діяльності, спрямований на пом'якшення впливу ризику на результати діяльності підприємства, фірми, компанії. Найбільш важливі рішення, з прийняттям яких приходиться мати справу підприємцю, визначаються тим, який рівень ризику припустимий для підприємства [1; 10]. Тому, на практиці найважливішим є достовірне і оперативне виявлення ризиків, які виникають на підприємстві.

Одним з рекомендованих способів аналізу рівня ризику країни є індекс БЕРІ, який регулярно публікується однойменною німецькою фірмою. За його допомогою заздалегідь визначається рівень ризику країни. До цієї справи залучено близько 100 експертів, які за допомогою різних методів експертних оцінок здійснюють аналіз чотири рази на рік. Для формування показника ризику країни аналізуються всі аспекти політичної та економічної ситуації у країні партнера. Результати аналізу подаються у вигляді бази даних, що характеризує оцінку рівня ризику інвестування та

надійності ділових зв'язків різних країн (наводиться перелік ризиків з інтегральними бальними і частинними оцінками) [2, с. 35].

В світовій практиці врахування ризиків в зовнішньоекономічній діяльності має дуже важливе значення, оскільки, як уже зазначалося майже 40% комерційних операцій закінчуються невдачею через недостатнє врахування та управління ризиками [8].

До загальних причин виникнення такого роду ризиків відносять постійну нестабільність економічних процесів в країнах світового співтовариства, недостатню кількість інформації про стан економіки країн світу, відсутність чітких цілей діяльності суб'єкта ЗЕД тощо. Поряд із загальними існують конкретні джерела виникнення ризиків в ЗЕД. До них належать [1]: фінансові умови ризиків ЗЕД (інфляція та зростання цін, зміна курсу валют, банкрутство покупців, зміни оподаткування, валютні обмеження на експорт/імпорт, зміна процентної ставки по кредитах тощо); економічні фактори, які обумовлюють ризики ЗЕД (економічна нестабільність, зниження рівня доходів населення, нестабільність ринку тощо); помилки в управлінні ЗЕД (неправильний вибір партнера, помилки у виборі виконавців ЗЕД, неправильна модель управління ЗЕД, відсутність контролю за ризиками при укладанні контракту); політичні фактори ризиків в ЗЕД (зміни в законодавстві, зміни в митному регулюванні та політична нестабільність країн-партнерів ЗЕД, бюрократія тощо); фактори ризику, пов'язані з організацією ЗЕД (помилки в розробленні концепцій ЗЕО, зміни в проекті ЗЕО, зрив поставок при здійсненні ЗЕД тощо); фактори ризику, що впливають на ушкодження матеріальних цінностей (ушкодження та втрата товарів, виробнича травма виконавців ЗЕО); стихійні лиха (повінь, землетрус, пожежа тощо); екологічні умови (забруднення навколишнього середовища, недотримання техніки безпеки при здійсненні ЗЕО); соціальні чинники ризиків у ЗЕД (помилки

неврахування тенденцій: зміни структури населення, національних традицій, морального стану суспільства тощо).

На сьогоднішній день в зовнішньоекономічній діяльності нараховується близько 150 видів ризиків. Окремі науковці [8] виділяють такі: ризики, пов'язані з вибором країни здійснення зовнішньоекономічної операції, що включають політичні та макроекономічні; ризики, пов'язані з вибором іноземного партнера; маркетингові ризики, що включають інформаційні, інноваційні та галузеві; транспортні ризики; ризики, пов'язані з укладанням контракту; комерційні ризики в ЗЕД; ризики, пов'язані з митним регулюванням.

Для підприємця ризики країни означають можливість невиконання міжнародних контрактів, пошкодження або втрату майна, грошових коштів у результаті певних соціально-політичних або економічних подій. Ризики країни можуть бути трьох типів: соціально-політичні; макроекономічні; мікроекономічні [7, с. 38]. Серед мікроекономічних ризиків найважливішими є: валютний ризик, ризик законодавства, ризик форс-мажорних обставин.

Також вітчизняні науковці [4] приділяють значну увагу ризикам, що виникають при укладанні зовнішньоторговельного контракту. В.В. Леонова [5] виділяє ризики щодо країн-партнерів, ризик вибору і надійності партнера, маркетингові та транспортні ризики. Н.І. Машина [6] додатково ще виділяє спеціальні види ризиків ЗЕД: ризики форс-мажорних обставин, банківські, галузеві, інвестиційні, податкові та екологічні.

Зусилля керівництва суб'єкта господарювання мають спрямовуватися на те, щоб хоча б частково мінімізувати, компенсувати, попередити негативний вплив несприятливих чинників. З огляду на те, що ліквідувати чи обмежити вплив всіх ймовірних загроз неможливо, фінансово-господарська діяльність підприємства ведеться в умовах прийняттого ризику – досягнення умов, за яких можливі збитки чи втрати внаслідок

несприятливого розвитку подій є значно меншими, ніж можливі вигоди. Прийнятним є ризик і в ситуації, коли бездіяльність пов'язується з більшими збитками чи втратами.

В зовнішньоекономічній діяльності виділяють ряд методів зниження рівня ризику, а саме: виключення ризику (відмова від проведення будь-яких дій, пов'язаних з можливістю появи ризику в ЗЕД), зменшення ризику (передбачає прийняття рішень, які призводять до зниження рівня витрат), прийняття ризику (підприємець бере на себе повну відповідальність за проведення зовнішньоекономічної операції та ризику, пов'язані з нею), передача ризику (підприємець передає відповідальність за ризик іншому партнеру або іншому суб'єкту господарської діяльності).

Проте найбільш дієвим з точки зору організації управління і планування стратегії розвитку підприємства є запровадження системи управління ризиками. Управління ризиком реалізується як підсистема у функціональній структурі підприємства. До її основних елементів відносяться [11]:

- **об'єкти управління** – у внутрішньому та зовнішньому середовищах. До числа перших відносяться фінансово-господарські операції, технології, процеси, виробничі ресурси, інформація та комунікації. До числа других – діяльність партнерів, контрагентів, постачальників, споживачів та клієнтів, а також політичні, економічні, соціальні процеси у макро- та транснаціональному середовищах;
- **суб'єкти управління** – працівники, посадові особи, відділи (відокремлені підрозділи), консалтингові підприємства, яким надано обов'язки та повноваження для моніторингу, виявлення, ідентифікації та дослідження ризиків, їх впливу на ЗЕД, а також розробки заходів з попередження та подолання їх впливу на

ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому;

- **засоби управління** – сукупність принципів, процедур, методів попередження несприятливих подій у операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності підприємства в ЗЕ сегменті;
- **індикатори ризику** – система ключових показників, які характеризують рівень ризику фінансово-господарської діяльності у ЗЕ сегменті.

Загалом процес управління ризиком можна поділити на п'ять стадій:

Перша стадія – Виявлення ризиків,

Друга – Аналіз і пріоритезація;

Третя – Мінімізація ризиків і звітність;

Четверта – Моніторинг і перегляд;

П'ята (підсумовуюча) – Культура управління ризиками.

Для управління ризикам необхідно здійснити п'ять кроків: ідентифікація і установка параметрів (в першу чергу необхідно розуміти, де проблеми, де слабкі ланки в технологіях, процесах або людських ресурсах); створення команди експертів, яка допоможе розробити план заходів для мінімізації або усунення ризику; оцінка ризику за допомогою спеціальних інструментів і методів (наприклад, метод експертних оцінок, матриця оцінювання ризиків, дерево рішень, SWOT-аналіз та ін.); розробка плану заходів і останній, завершальний крок – це впровадження планів та заходів з постійною корекцією відповідно до мінливих умов (моделювання процесу та створення культури управління ризиками).

Підсумовуючи вище сказане, можемо зробити висновок, що підприємство, яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність, неминуче стикається з ризиками, які можуть заважати отриманню стабільного прибутку. Вчасне попередження ризиків та здійснення заходів щодо мінімізації їхніх наслідків або взагалі уникнення їхнього негативного

впливу сприятиме сталій зовнішньоекономічній діяльності і розвитку підприємства.

Література

1. Bashynska I.O. Using SMM by industrial enterprises / Aktualni Problemy Ekonomiky= Actual Problems in Economics, 12 (186), 360–369.
2. Гранатуров В.М., Шевчук О.Б. Ризики підприємницької діяльності: Проблеми аналізу. – К.: Зв'язок, 2000. –152 с.
3. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: навчальний посібник / Л.І. Донець. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
4. Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
5. Леонова В.В. Ризик у зовнішньоекономічній діяльності України у процесах інтегрування / Ризикологія в економіці та підприємстві. Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції. – К.: КНЕУ, Академія ДПС України, 2001. – 453 с.
6. Машина Н.И. Экономический риск и методы его измерения: Учебн. пособие. – Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2004. – 192 с.
7. Подольчак Н.Ю. Стратегічний менеджмент: Навч.-метод. посібник, – Львів: видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2006 – 224 с.
8. Рум'янцев А.П., Рум'янцева Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 377 с.
9. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: теорія і практика: Навч. посіб. – К.: ІВЦ Видавництво "Політехніка", 2004. – 200 с.
10. Управління зовнішньоекономічною діяльністю / Під заг. ред. проф. А.І. Кредісова. – К.: ВІРА-Р, 1998. – 448 с.

11. Шиманська Л. М. Модель управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності підприємства / Л. М. Шиманська // Актуальні проблеми економіки. - 2014. - № 10. - С. 206-209. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_10_27